

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Дослідження проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб так чи інакше обумовлює послідовне вирішення щонайменш трьох груп питань:

1. Існують чи ні у сучасних умовах в Україні обставини, які б визвали потребу відступити від відомого (проголошеного ще у римському праві — *societas de linguere non potest*), а після Великої Французької революції 1789 р. визнаного класичним принципу — суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа? Позитивна відповідь на це запитання спричиняє інше — які саме злочинні дії можуть бути вчинені юридичними особами?

2. Можливо чи ні взагалі в умовах української правової системи юридично сконструювати кримінальну відповідальність цих суб'єктів і що в такому разі буде виступати її підставою?

3. В яких формах може бути реалізовано кримінальну відповідальність юридичних осіб — у традиційних, які застосовуються до фізичних осіб, чи це будуть інші заходи і якою у цьому випадку є їх юридична природа?

Безумовно, докладно відповісти на всі ці запитання в межах однієї статті неможливо. Тому зупинимося на першому з них. Такий підхід уявляється цілком логічним, оскільки негативна відповідь на означене питання автоматично виключає необхідність вирішення питань другої та третьої групи.

Передусім слід зазначити, що в сучасній цивілістичній науці та законодавстві (ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України) юридичні особи поділяються на публічні та приватні. Для їх розмежування, як правило, використовують такі критерії: порядок створення, у тому числі правова природа акта, на базі якого виникла юридична особа (якщо юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів, а порядок їх створення, організаційно-правові форми та правовий статус встановлюються Цивільним кодексом, то юридичні особи приватного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, а порядок їх утворення та правовий статус встановлюються Конституцією України та законом); 2) обсяг правоздатності, предмет та мета діяльності юридичної особи; 3) наявність чи відсутність у юридичної особи владних повноважень; 4) характер взаємовідносин між юридичною особою та її засновниками; 5) правовий режим майна юридичної особи.

Юридичні особи публічного права створюються по волі держави на підставі публічно-правового акта нормативного характеру або адміністративного акта, який приймається органом державної влади чи управління або місцевого самоврядування та визначає спеціальну правоздатність юридичної особи, у тому числі її мету і завдання, предмет діяльності, повноваження, делеговані їй дер-

жавою, структуру й компетенцію органів управління юридичною особою, правовий режим майна та інше.

Публічні юридичні особи мають загальнодержавне значення. Вони є частиною державної влади у різних інстанціях та володіють владними повноваженнями публічного характеру (видання нормативних актів, здійснення контрольних і надзорних функцій, збір податків, здійснення правосуддя та ін.). Особливість державних установ полягає у тому, що вони здійснюють чужі права, які належать державі. Як слушно зауважує Н. В. Козлова, суд не можна вважати суб'єктом права судити та карати; податкові органи не є суб'єктами права збирати податки, а оборонне відомство — суб'єктом права набирати рекрутів до армії. Усі перелічені юридичні особи діють від імені держави, яка наділила їх зазначеними повноваженнями відповідно до закону [1, 202]. Виходячи зі специфіки кримінальних правовідносин як відносин субординаційного типу, де одним з суб'єктів обов'язково виступає держава, слід дійти висновку про те, що публічні юридичні особи не можуть бути суб'єктом злочину. Не випадково кримінальне законодавство майже усіх країн світу, де існує інститут кримінальної відповідальності колективних суб'єктів, містить окреме положення щодо публічних юридичних осіб. Так, наприклад, згідно з ч. 5 ст. 20 Кримінального кодексу (далі — КК) Литовської Республіки держава, інстанція та установа держави чи місцевого самоврядування, а також громадська міжнародна організація відповідальності не підлягають [2, 135]. Тому об'єктом дослідження у цій статті виступають юридичні особи приватного права.

У кримінально-правовій літературі радянського періоду, яка була присвячена суб'єкту злочину, одностайно стверджувалося про неможливість існування інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Такий висновок дуже часто взагалі не аргументувався, а був наслідком міркування ідеологічного характеру — цей інститут, який знайшов законодавче закріплення в США, Англії та деяких інших країнах, є виключно зброєю буржуазії у її боротьбі з прогресивними організаціями, і насамперед профспілками [3, 214]. У той час такий висновок був цілком виправданий, причому не тільки з ідеологічних, але й з теоретичних позицій: в умовах відсутності приватної власності і єдиної державної монополії вести дискусію про можливість чи неможливість існування інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб не мало ніякого сенсу. До речі, саме ця обставина (відсутність приватних корпорацій) і обумовила у свій час набуття принципом особистої відповідальності фізичних осіб статусу класичного. Як відзначають французькі криміналісти, у далекому минулому французький уряд допускав притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб (наприклад, гільдій, монастирів, корпорацій і міст). Декрет 1670 р. містив у собі цілий розділ, який був присвячений процедурі обвинувачення колективних організацій і застосуванню кримінальних санкцій (штрафів, позбавлення привілеїв і т. ін.). Після революції 1789 р. корпорації були знищені і домінуючою стала ідея про те, що між індивідом і державою не повинно існувати проміжних утворень. У контексті освіченості, звичайно, концепція кримінальної відповідальності юридичних осіб не знаходила відобра-

ження у кримінальному кодексі (КК Франції 1810 р.), оскільки самого поняття юридичної особи не існувало [4, 113].

У сучасних умовах економічна і політична ситуація в Україні суттєво змінилася. Країна йде шляхом будівництва ринкової економіки, реанімовано приватну власність. Природно, що в нових економічних умовах стали можливими і нові види злочинів, які вчинюються окремими юридичними особами з використанням наданих їм законом повноважень. Сумно відома діяльність трастових компаній, фінансові махінації у банківській сфері, торгівля неякісним та «лівим» товаром, який виготовлено в підпільних цехах, порушення у процесі господарювання екологічної безпеки — це далеко не вичерпний перелік. Сьогодні з великою часткою впевненості можна стверджувати, що в найближчий час питома вага злочинів у сфері економіки в загальній структурі злочинності буде зростати. Зростати буде і так звана «білокомірцева» злочинність, шкода від якої у декілька разів перевищує шкоду від загальнокримінальної («чорної») корисної та корисно-навальницької злочинності. В подібних умовах цілком виправданим є звернення до досвіду країн, які аналогічний період своєї історії вже пережили. Як відомо, резолюція Бухарестського конгресу 1929 р. рекомендувала всім країнам-учасникам закріпити у національному законодавстві інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб (до речі, Румунія, яка була соціалістичною країною, теж використала цю рекомендацію). За допустимість такої відповідальності в принципі висловився VI міжнародний конгрес у Римі (1953 р.), VII міжнародний конгрес в Афінах (1957 р.), в резолюціях яких говорилося про те, що юридичні особи можуть нести відповідальність за злочини і до них треба застосовувати карні санкції (штраф, ліквідацію тощо).

Професор Хаккер у свій час стверджував, що відповідальність корпорацій встановлена в Англії, США — найбільш розвинутих капіталістичних країнах — для того, щоб заважати шкідливому розвитку капіталізму. Ця обставина відзначалася і англійським криміналістом К. Кенні, який стверджував, що в умовах розвитку комерційного обігу корпорації стали настільки численні, що надання їм можливості користуватися колишнім імунітетом створює серйозну небезпеку для суспільства. Тому теоретичні складності були відкинуті і в сучасних умовах стало законом, що корпорація може переслідуватися за обвинувальним актом суду і внаслідок судового розгляду на майно корпорації може бути накладено штраф [5, 70].

До аналогічного висновку прийшов і російський дослідник О. С. Нікіфоров, який підкреслює, що інститут кримінальної відповідальності юридичної особи у його сучасному вигляді, тобто протягом останніх 100–150 років, є спробою держави посилити контроль над негативними наслідками, насамперед ділової активності великих корпорацій. Саме у цей період досить різко проявляється тенденція великого бізнесу до монополізації та ігнорування у ряді випадків інтересів споживачів і суспільства. Цивільно-правових та адміністративних санкцій виявилось недостатньо [6, 22].

У 1978 р. Європейський комітет з проблеми злочинності Ради Європи у резолюції № 77 «Про внесок кримінального права в охорону навколишнього

середовища» рекомендував європейським державам визнати юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності за екологічні злочини. Це давало б змогу судам застосовувати за такими справами покарання не тільки у вигляді штрафу, але і у вигляді заборони діяльності підприємств чи інших об'єктів, якщо ця діяльність заподіяла велику шкоду громадянину, суспільству чи безпосередньо довкіллю. Такою рекомендацією скористувалися Англія і Франція (ще раніше аналогічне положення було передбачено у законодавстві США).

Згодом французький законодавець, приймаючи новий КК Франції 1992 р., поширює можливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб і за інші діяння, що приводить до повного конституювання цього інституту. Як відомо, Франція є батьківщиною континентальної системи права, до якої належить і Україна, у зв'язку з чим слід зазначити, що інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб не є специфічною особливістю англосаксонської правової системи. Нагадаємо, що на сьогоднішній день інститут, що аналізується, крім США, Англії, Франції, відомий також законодавству Канади, Шотландії, Ірландії, Фінляндії, Данії, Нідерландів, Люксембургу, Португалії, Китаю, Японії і ін. З колишніх республік Радянського Союзу цим шляхом пішов законодавець Литовської Республіки. Передбачалася кримінальна відповідальність колективних суб'єктів і за деякими проектами нових КК України та Російської Федерації, однак ця ідея законодавцем була відкинута.

Але не можна не відзначити той факт, що вітчизняне адміністративне законодавство, яке має чи мало схожі положення з кримінальним законодавством (стосовно форм та видів вини, підстав відповідальності, обставин, що виключають караність діяння, тощо), все ж таки визнало юридичних осіб суб'єктами адміністративних правопорушень. На сьогоднішній день це зроблено у межах окремих законів («Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ і організацій за правопорушення у сфері містобудування» та ін.). Однак проекти нового Кодексу України про адміністративні проступки визнають юридичних осіб вже у ролі повноцінних суб'єктів адміністративного проступку поряд з фізичними особами, посадовими особами, фізичними особами суб'єктами господарювання та об'єднаннями громадян. Як справедливо відзначає Є. В. Додін, «законодавець повинен був це зробити, якщо він послідовний у своєму розумінні підприємництва як систематичної, на власний ризик діяльності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою отримання прибутку. Прагнення до отримання прибутку в умовах первісного накопичення капіталу дуже часто підштовхує підприємця до порушення правил, які забезпечують інтереси держави, громадянського суспільства та окремих громадян, у зв'язку з чим законодавець змушений вводити нові заходи, які забезпечують дотримання такого роду правил» [7, 12]. Таким чином, наведене вище дозволяє, з нашої точки зору, дати позитивну відповідь на перше питання, яке було поставлене на початку статті. Аналогічні думки все частіше висловлюються у спеціальній літературі [8, 10–13; 6, 18–27; 9, 62].

Разом з тим слід підкреслити, що представники вітчизняної класичної школи кримінального права (М. С. Таганцев, С. В. Познишев, Е. Я. Немировський, І. Д. Сергієвський та ін.) у дореволюційний період та у перші роки становлення радянської влади висували досить вагомні аргументи проти визнання інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Одним з них була теза про неможливість визначення кола злочинів, які можуть бути вчинені цими суб'єктами. Так, наприклад, М. С. Таганцев відзначав, що відносно корпорацій слід припускати тільки відповідальність за деякі види злочинних діянь. Але як у такому випадку знайти межу? Можливо, що це виключно сфера майнових посягань? Вочевидь ні, оскільки, з одного боку, між ними існують такі, що за своїм складом обумовлюють винність лише фізичних осіб (знищення майна шляхом підпалу, розбійний напад), а з іншого боку, і між немайнових посягань є такі, де іноді порушується питання про відповідальність юридичних осіб, — як, наприклад, при зловживанні політичними правами корпорацій, при образах тощо [10, 388].

З проблемою пошуку оптимального критерію для визначення кола діянь, вчинення яких можливе юридичними особами, зіткнулися і представники англійської та американської кримінально-правової науки. Так, К. Кенні відзначав, що серйозність чи характер злочину можуть виявитися достатніми для того, щоб показати, що розробники закону, який передбачає цей злочин, не мали на увазі юридичних осіб у ролі його можливих суб'єктів. Саме той факт, що корпорація не може бути повішена чи позбавлена волі, встановлює межі її кримінальної відповідальності. Проти корпорації переслідування може вестись лише за такі злочини, за які передбачено покарання у вигляді штрафу. Незважаючи на те, що просте вбивство може бути покарано штрафом, корпорація не підлягає переслідуванню за вчинення такого злочину, як і за вчинення будь-якого злочину, який включає елемент насильства над особою чи за вчинення фелонії.

Таким чином, корпорація не може бути звинувачена за насильницьке проникнення у житло у нічний час чи за інший злочин, дуже серйозний для того, щоб покарання за його вчинення можна було обмежити тільки штрафом. Якщо такий злочин буде вчинений за наказом корпорації, то фізичні особи, які віддали цей наказ, повинні переслідуватися в індивідуальному порядку, за їх власними іменами, і в такому ж порядку підлягати покаранню. Слід мати на увазі, що вони можуть переслідуватися в індивідуальному порядку і в тих випадках, коли мова йде про вчинення менш тяжких злочинів, за які може нести відповідальність і сама корпорація, оскільки підстави для її обвинувачення можуть виникнути лише у результаті протиправних дій, вчинених за їх ініціативою [5, 70–71]. Саме цей критерій знайшов своє законодавче закріплення у США. Так відповідно до § 20.20 КК штату Нью-Йорк корпорація визнається винною у вчиненні посягання, якщо поведінка, яка є посяганням, була здійснена агентом корпорації, який діяв у межах свого службового становища та в інтересах корпорації, і посягання є: 1) місдмінором чи порушенням; 2) таким, що визначено законом, який ясно вказує на намір законодавця покласти кримінальну

відповідальність на корпорацію. Разом з тим кримінальне законодавство Англії та США допускає притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності і за фелонію, якщо це прямо вказано у відповідній кримінально-правовій нормі (наприклад, фелонія, ознаки якої визначені у § 71-2721 Закону про охорону навколишнього середовища).

Французька кримінально-правова доктрина не пов'язує межі кримінальної відповідальності юридичних осіб з категорією злочину. Відповідно до ст. 181-2 КК Франції юридична особа підлягає кримінальній відповідальності у випадках, передбачених законом чи регламентом, за злочинні дії, вчинені на її користь органами чи представниками юридичної особи. Цим шляхом пішли й автори альтернативного проекту нового КК України, підготовленого комісією Верховної Ради з питань правопорядку і боротьби зі злочинністю, ч. 2 ст. 27 якого містила положення, згідно з яким, юридичні особи несуть кримінальну відповідальність за злочини проти миру та безпеки людства, здоров'я населення, проти держави, у сфері природокористування і народного господарства лише у випадках, спеціально передбачених нормами Особливої частини КК.

Схожий варіант розв'язання зазначеної проблеми пропонує і литовський законодавець. Так, згідно з ч. 1 ст. 20 КК Литовської Республіки юридична особа несе відповідальність лише за ті злочинні діяння, за вчинення яких передбачена відповідальність юридичної особи у Спеціальній частині цього кодексу. А, наприклад, у ч. 2 ст. 216 Спеціальної частини КК зазначається, що за легалізацію коштів або майна, здобутого злочинним шляхом, відповідальність несуть і юридичні особи.

Таке вирішення питання уявляється більш обґрунтованим: по-перше, злочини, які вчиняються сьогодні юридичними особами, — це зовсім не злочини невеликої тяжкості; по-друге, такий підхід дозволяє вичерпним чином визначити коло посягань, вчинення яких можливе цими суб'єктами; по-третє, вказівка у самій нормі на можливість вчинення злочину як фізичною, так і юридичною особою буде акцентувати увагу правоохоронних та судових органів на необхідності ретельного встановлення механізму вчинення злочину.

Критерієм визначення кола діянь, які в сучасних умовах вчиняються юридичними особами, навряд може виступити родовий об'єкт посягань. Такі склади за чинним КК України розміщені у різних розділах (злочини у сфері господарської діяльності, проти власності, проти довкілля тощо).

Уявляється, що найбільш обґрунтований критерій один: конкретне злочинне діяння не може бути вчинено без використання наданих юридичній особі законом повноважень.

Причому слід мати на увазі, що деякі склади злочинів (ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, випуск або реалізація недоброякісної продукції, шахрайство, легалізація грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом і т. ін.) сформульовані таким чином, що їх скоєння можливе як індивідуальними суб'єктами господарської діяльності чи просто фізичними особами, так і посадовими особами комерційних структур без використання переваг юридичної особи як учасника цивільних відносин. Тому

у кожному конкретному випадку необхідно ретельно встановлювати механізм вчинення злочину. Такий висновок обумовлюють щонайменш дві обставини: по-перше, специфіка видів покарання, які можуть бути застосовані до юридичних осіб. Так, наприклад, згідно зі ст. ст. 131-37, 131-38 і 131-39 КК Франції, до юридичних осіб, поряд зі штрафом або як самостійні можуть бути застосовані такі види покарань: 1) припинення діяльності у випадку, коли юридична особа була створена або відійшла від мети свого створення для вчинення протиправних дій; 2) заборона здійснювати один або декілька видів професійної діяльності; 3) закриття усіх, одного або декількох підприємницьких закладів, завдяки яким учинялися протиправні дії; 4) позбавлення права брати участь у договорах, що укладаються від імені держави; 5) заборона звертатися до населення з метою отримання вкладів чи розміщення цінних паперів; 6) заборона пускати в обіг чеки інші за ті, що дозволяють отримання коштів векселедавцем у присутності платника за переказним векселем, або ті, що посвідчені, чи користуватися кредитними картками; 7) конфіскація речі, яка була призначена для вчинення злочинного діяння; 8) встановлення судового нагляду; 9) афішування чи розповсюдження вироку суду у засобах масової інформації [11, 24–26];

по-друге, аналіз судової практики України з окремих категорій злочинів та чинного законодавства, що регламентує господарську діяльність. Перед тим як безпосередньо звернутися до фабули справи, яка ілюструє механізм вчинення злочину юридичною особою, слід навести деякі положення законодавства України про підприємницьку діяльність, яке діяло на час вчинення цих злочинів. Згідно з Законом України «Про підприємництво» (втратив силу з введенням в дію Господарського кодексу України) суб'єктами підприємницької діяльності виступали громадяни України, інших держав, не обмежені законом в правоздатності та дієздатності, юридичні особи усіх форм власності. Стаття 4 цього Закону передбачала положення, згідно з яким страхова діяльність, якою мали займатися суб'єкти підприємництва, підлягала ліцензуванню. Стаття 2 Закону України «Про страхування» прямо вказувала, що страховиками можуть бути тільки юридичні особи, які отримали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Згідно з чинним до 1996 р. Декретом Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» підприємства з іноземними інвестиціями звільнялися від сплати податків на п'ять років. До висновку про те, що юридичні особи користувалися перевагами при отриманні різних видів кредитів, приводить й аналіз затвердженого постановою Правління Національного банку України Положення про кредитування 1995 р. Перераховані тут форми кредиту (банківський, комерційний, лізинговий, бланковий, консорціумний), були орієнтовані саме на цих суб'єктів. Фізичні особи могли претендувати лише на споживчий кредит у національній валюті, та при наявності житлового будинку, квартири, власного магазину — кредит іпотечний.

Вироком Одеського обласного суду від 6 червня 1997 р. були засуджені: Л. за ст. 165 ч. 2, ст. 166 ч. 1, 148⁴ ч. 2, 80 ч. 1 і 2, 143 ч. 2, 148² ч. 2; Г. за ст. ст. 148⁴, 194 ч. 1, 148⁵; З. за ст. ст. 166 ч. 1 та 172; І. ст. 148³ ч. 2, 148² ч. 2; Т. за ст. ст. 148⁵, 172 (статті наведені за КК УРСР 1960 р.).

Як вбачається з вироку, діючи умисно з корисливих мотивів та особистої зацікавленості з метою здійснення комерційної діяльності та особистого збагачення, Л. звернувся до Приморського райвиконкому м. Одеси з заявою про державну реєстрацію страхової фірми «С», надавши при цьому протокол зібрання засновників, який містив завідомо неправдиву інформацію про формування необхідної до моменту реєстрації частини уставного фонду. 1 червня 1993 р. фірма була зареєстрована. У період з червня по грудень 1993 р. Л. організовує страхову діяльність, оформляючи від імені фірми «С» договори страхування з обов'язковою виплатою щомісячних, квартальних та щорічних сум без настання страхового випадку, беручи особисту участь у прийомі платежів іноземною валютою за договорами страхування від страхователів. 5 листопада 1993 р. Л., виконуючи обов'язки генерального директора зазначеної фірми, з метою отримання пільг по оподаткуванню вносить завідомо неправдиві відомості в устав та засновницький договір, включивши до списку співзасновників компанії громадянина Болгарії Петрова, який нібито вніс іноземну інвестицію в уставний фонд. У майбутньому він перереєстрував зазначену компанію як акціонерне товариство закритого типу з іноземним інвестиціями, звільняючись від сплати податків на п'ять років. В 1994 р. Л. створює філіали «С» в інших містах, у тому числі у м. Миколаєві, та видає наказ усім філіалам переказувати грошові кошти зі своїх рахунків на рахунок Миколаївського філіалу, а також здійснювати взаєморозрахунки між головною фірмою і філіалами через зазначений рахунок. Отримані таким чином грошові кошти працівники Миколаївського філіалу враховували у бухгалтерському обліку як внутрішні розрахунки та не включали до сум, які підлягають оподаткуванню.

Тільки за перше півріччя 1994 р. сума несплаченого податку сягнула 13 154 833 839 крб. Використовуючи можливості юридичної особи, Л. систематично здійснює прийом платежів як плату за страхування від страхователів — резидентів іноземною валютою. Він частково передавав страхователям як проценти іноземну валюту, вводячи їх в оману щодо наявності у «С» права використовувати як засіб платежу іноземну валюту. Залишок іноземної валюти, отриманої від страхователів, Л. використовує за власним розсудом. Ті ж самі можливості юридичної особи дозволили Л. укладати договори страхування, не тільки не вказані у ліцензії, але й взагалі не передбачені законодавством. Так «С» уклала договір страхування з М., який передав у розпорядження Л. 10 000 дол. США, об'єктом якого виступило накопичувальне страхування від інфляційного знецінювання коштів страхователя, з обов'язковою сплатою щомісячних сум у доларах США без настання страхового випадку. Отримані від Ш. гроші Л. використав за власним розсудом.

Подібні договори з обідянкою виплати 72 % щорічних укладалися систематично. Протягом 1994 р. Л., Г., І. та Т. створюють декілька фіктивних підприємств, директори яких за підробленими документами отримують кредити в банках під страхові поліси «С». Частина цих коштів йде на погашення кредиторської заборгованості, яка виникла раніше, а решта привласнюється. Апогеєм діяльності «С» стало укладання договору страхування засобів назем-

ного транспорту юридичних осіб між «С» та керуючим Одеською філією БДС м. Москви (Бізнес-Центр Девелегмент ЛТД) М. на суму страхового кредиту 1 500 000 доларів США. У цьому договорі були вказані реквізити «С» та її рахунок. У той самий день Л. направляє на ім'я М. листа з проханням переказати страхову премію на рахунок фірми «Нью бізнес технолоджи» у м. Гельсінкі. Останній виконує умови договору і переказує 1 485 000 дол. на відповідний рахунок, після чого гроші безслідно зникають. Врешті-решт, «С» припиняє своє існування, як сказано у вирокі, у зв'язку зі злочинною діяльністю Л., відсутністю коштів та неможливістю виконання страхованих зобов'язань [12]. На наш погляд, фабула цієї кримінальної справи наглядно показує, що діяльність «С» з початку свого існування була злочинною, а здійснення зазначених махінацій було б неможливе без використання переваг, наданих цьому суб'єкту господарської діяльності як юридичній особі. Використовуючи надані законом переваги, такі суб'єкти націлені на діяльність, яка з самого початку є злочинною, вони створюються на кошти, отримані незаконним шляхом чи за підробленими документами про наявність уставного фонду, у зв'язку з чим уставною діяльністю не займаються, та й за своєю природою займатися не можуть, як і будь-якою іншою законною діяльністю. Тому притягнення до кримінальної відповідальності та засудження їх керівників не може у цілому змінити зміст та напрямок діяльності такої юридичної особи. Найчастіше після проведення подібних операцій комерційні структури такого типу припиняють своє існування, у зв'язку з чим розгляд претензій до них є об'єктивно неможливим.

У той же час відсутність інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб дозволяє створювати нові структури з аналогічною природою та на кошти, які отримані внаслідок діяльності їх попередників. Колись проф. С. В. Познишев відзначив, що визнання юридичних осіб можливими суб'єктами злочинів буде пов'язано з цілою низкою ускладнень і проти них не можна було б заперечувати, якщо б вони викликалися дійсним громадським інтересом, дійсною потребою [13, 118]. Уявляється, що ця потреба у сучасних умовах існує, що викликає необхідність ретельного аналізу юридичної конструкції інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб приватного права.

Література

1. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица. Очерк истории и теории: Учеб. пособие. — М.: Статут, 2003. — 318 с.
2. Уголовный кодекс Литовской республики. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 470 с.
3. Орлов В. С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. — М.: Юрид. лит., 1958. — 263 с.
4. Французское законодательство об уголовной ответственности юридических лиц // Уголовное право. — 2000. — № 1.
5. Кешпи К. Основы уголовного права. — М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1949. — 572 с.
6. Додин Е. В. Административная ответственность юридических лиц // Актуальные проблемы государства и права. — О., 1995. — Вып. 2.
7. Жевлаков Э. К вопросу об ответственности юридических лиц за совершение экологических преступлений // Уголовное право. — 2002. — № 1.
8. Пикифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления // Государство и право. — 2000. — № 8.

9. Виноградова Е. Юридические лица должны нести ответственность за экологические преступления // Российская юстиция. — 2001. — № 8.
10. Таганцев Н. С. Лекции по русскому уголовному праву. — СПб., 1888. — 978 с.
11. Новый Уголовный кодекс Франции. — М.: Юрид. колледж МГУ, 1993. — 212 с.
12. Архів Одеського апеляційного суду. — 1997. — Спр. № 2-93.
13. Позышчев С. В. Основные начала науки уголовного права: Общая часть уголовного права. — М., 1912. — 283 с.

УДК 343.37(477)

Л. К. Кравець

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1. СТ. 223 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Значні зміни в соціально-економічних відносинах Української держави, а також становлення механізму ринкових відносин обумовили суттєву зміну пріоритетів у кримінальній політиці нашої держави. Надавши свободу суб'єктам господарської діяльності, держава відповідно змушена була покласти на них відповідальність за результати їх діяльності.

Нинішні процеси, що відбуваються в Україні у зв'язку з переходом від планової до ринкової економіки, змінили та продовжують змінювати характер суспільного її виробництва: відносини власності, структуру і механізм функціонування господарюючих суб'єктів, форми фінансових зв'язків між ними, ступінь зацікавленості всіх верств населення в результатах господарської діяльності. Нинішні перетворення спрямовані на формування в Україні ринкових відносин, які існують в усіх розвинених країнах світу [1, 3].

Зазначена економічна практика підтвердила факт, що одним із засобів існування і розвитку ринкових методів господарювання є цінні папери. Сьогодні в Україні відбувається активний процес розвитку ринку цінних паперів. Та для успішного його функціонування, крім стабільних економічних відносин, розвиненої нормативної бази і кваліфікованих фахівців, з'явилась необхідність у строгому регулюванні та державній охороні цієї сфери господарювання, державного контролю за ним, необхідністю адекватно реагувати на правопорушення у сфері обігу цінних паперів, та відповідно забезпечення захисту потенційних інвесторів [2, 59]. Все це зумовило запровадження в 1994 р. в Україні кримінальної відповідальності за порушення порядку емісії (випуску) цінних паперів (шляхом введення до Кримінального кодексу 1960 р. ст. 148⁸) та відтворення цієї норми в ст. 223 Кримінального кодексу 2001 р.

Слід звернути увагу на те, що раніше основним напрямком кримінально-правового захисту суспільно-правових відносин у сфері обігу цінних паперів була криміналізація діянь з їх підроблення, а введення кримінальної відповідальності за злочини саме у сфері порядку емісії цінних паперів є відносною